

ਉਪਾਧਿਆ

ਨਵਕਾਰ ਮੰਤਰ ਵਿਚ ਚੌਥਾ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਉਪਾਧੀਆ ਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਫਰਜ ਸ੍ਰੀ ਸੰਘ ਦੇ ਸਾਧੂ, ਸਾਧਵੀ, ਸ੍ਰਾਵਕ ਤੇ ਸ੍ਰਾਵੀਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਤਰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਹੈ। ਉਪਾਧੀਆ ਸ੍ਰੀ ਸੰਘ ਦਾ ਸਿਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਪਾਧੀਆ ਦਾ ਕਰਤਵ

ਉਪਾਧੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਰਤਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਧੂ, ਸਾਧਵੀ ਨੂੰ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਆਚਾਰੀਆ ਤੇ ਉਪਾਧੀਆ ਸ੍ਰੀ ਸੰਘ ਨੂੰ ਸੂਤਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਆਪ ਤੇਰਦੇ ਹਨ, ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਪਾਰ ਹੋਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਉਪਾਧੀਆ ਦੇ ਗੁਣ

ਉਪਾਧੀਆ ਦੇ 25 ਗੁਣ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗ੍ਰੰਥਕਾਰਾਂ ਨੇ ਫੁਰਮਾਏ ਹਨ :

[1 ਤੋਂ 12] ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਜਾਨਕਾਰ¹ [13-14] ਚਰਨ ਸਪਤਤੀ ਅਤੇ ਕਰਨ ਸਮਤਤੀ [15-22] ਅਠ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਨਾ (ਪ੍ਰਚਾਰ) ਨਾਲ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵਧ-ਉਣ ਵਾਲਾ [23-25] ਮਨ, ਬਚਨ ਅਤੇ ਕਾਇਆ (ਸਰੀਰ) ਯੋਗ ਨੂੰ ਵਸ ਵਿਚ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।

ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਂ :

1] ਅਚਾਰੰਗ 2] ਸੂਤਰ ਤ੍ਰਿਤਾਰਾ 3] ਸਥਾਨੰਗ 4] ਸਮਵਾਯੰਗ 5] ਭਗਵਤੀ 6] ਗਿਆਤਾ ਧਰਮ ਕਥਾਂਗ 7] ਉਪਾਸਕ ਦਸਾਗ 8] ਅੰਤਕ੍ਰਿਤ ਦਸਾਂਗ 9] ਅਨਤਰੋਪਾਤਿਕ 10] ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿਆਕਰਨ 11] ਵਿਪਾਕ ਸੂਤਰ 12] ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਵਾਦ

1. ਵਾਰਵਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਦ ਅੱਜ ਕਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਨੰਦੀ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਦਿਗੰਵਰ ਜੈਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਦਿਗੰਵਰ ਆਗਮਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਗੰਵਰ ਆਚਾਰੀਆ ਕੁੰਦ ਕੁੰਦ, ਅਕਲਕ ਆਦਿ ਲਿਖੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਆਗਮਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਵਲੋਂ ਖਾਸ ਮਤਭੇਦ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਪਖੋਂ ਕੁਝ ਮੱਤ ਭੇਦ ਹਨ।

ਕਰਨ ਸਪਤਤੀ/ਚਰਨ ਸਪਤਤੀ

ਕਰਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਜੋ ਕੰਮ ਜਦ ਕਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਕਰਨਾ ।
ਕਰਨ 70 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ।

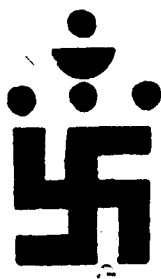
ਚਰਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਚਰਿੱਤਰ ਹੈ । ਚਰਨ ਤੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਹੋ ਭੇਦ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਆਚਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਹ ਚਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਮੌਕਾ ਹੋਣ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਉਹ ਕਰਨ ਹੈ । ਚਰਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕਰਨ ਵੀ 70 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ।

ਅਠ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਨਾ

- 1] ਪ੍ਰਵਚਨ ਪ੍ਰਭਾਵਨਾ :—ਉਪਾਧੀਆ ਜੀ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
- 2] ਧਰਮ ਕਥਾ ਪ੍ਰਭਾਵਨਾ :—ਉਪਾਧੀਆ ਧਾਰਮਿਕ ਕਥਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਧਰਮ ਕਥਾ 4 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੈ ।
- ੳ] ਆਕਸ਼ੇਪਨੀ :—ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਤਰਕ ਸੰਗਤ ਸੁੰਦਰ ਕਥਨ ਕਰਨਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੁਨਣ ਵਾਲਾ ਰੁਚੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ ।
- ਅ] ਵਿਕਸ਼ੇਪਨੀ—ਭੈੜੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਲੈ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਧਰਮ ਕਥਾ ਹੈ ।
- ੲ] ਸੰਵੇਗਨੀ :—ਜਿਸ ਕਥਾ ਨਾਲ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵੈਰਾਗ ਉਤਪੰਨ ਹੋਵੇ ।
- ਸ] ਨਿਰਵੇਦਨੀ :—ਜਿਸ ਕਥਾ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਰੋਤਾ ਪਾਪ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ।
- 3) ਵਾਦ ਪ੍ਰਭਾਵਨਾ :—ਉਪਾਧੀਆ ਧਰਮ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਾ-
ਸਕ ਨੂੰ ਸੱਚ ਤੇ ਝੂਠ ਦਾ ਭੇਦ ਸਮਝਾ ਕੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਜੋ ਸਥਿਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਾਦ ਪ੍ਰਭਾਵਨਾ ਹੈ । ਜਾਂ ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਮੱਤ ਦੀ ਸਚਾਈ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।
- 4) ਜੋ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਭਾਵਨਾ :—ਜੈਨ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਭੂਗੋਲ, ਖਗੋਲ, ਜੋਤਿਸ਼, ਆਦਿ ਦੇ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਧਰਮ ਸੰਬੰਧੀ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਧਰਮ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰਨਾ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।
- 5) ਤਪ ਪ੍ਰਭਾਵਨਾ :—ਅੰਹਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਉਪਾਧੀਆ ਖੁਦ ਤੱਪ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।
- 6) ਵਰਤ ਪ੍ਰਭਾਵਨਾ—ਚਿਕਨਾਹਟ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਤਿਆਗ, ਘੱਟ ਸਮਾਨ, ਮੌਨ ਵਰਤ, ਕਠੌਰ ਅਭਿਗ੍ਰਹਿ (ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਵਾਲਾ ਤੱਪ) ਕਾਯੋਤਸਯ,

ਤਸਰਾ ਸਮਾਧੀ, ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਆਦਿ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

- 7) ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਭਾਵਨਾ :—ਉਪਾਧੀਆ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਦਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੀਨ ਹੋਵੇ । ਜੰਤਰ ਮੰਤਰ ਸਾਧਨਾ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ । ਪਰ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਧਰਮ ਸੰਕਟ ਵੇਲੇ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੋ ਉਪਾਧੀਆ ਧਰਮ ਸੰਕਟ ਸਮੇਂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਰਾਹੀਂ ਬਚਾ ਕੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ।
- 8) ਕਵਿਤਤੱਵ ਭਾਵਨਾ :—ਉਪਾਧੀਆ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਮਝ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਧਰਮ ਸਿਧਾਂਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰੇ ।

ਸਾਧੂ

ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਜੈਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਯਤੀ, ਨਿਰਗ੍ਰੰਥ, ਅਨਗਾਰ, ਮੁਨੀ ਅਤੇ ਭਿਖਸੂ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਸਾਧੂ ਪਦਵੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਸਾਧੂ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪੀ ਰਾਹ ਤੇ ਚਲਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦਮ ਹੈ। ਫੇਰ ਵੀ ਸਾਧੂ ਦੇ 27 ਗੁਣ ਆਖੇ ਗਏ ਹਨ।

ਸਾਧੂ ਦੀਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ

ਹੇ ਭਗਵਾਨ ਮੈਂ ਸਮਾਇਕ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸਾਵਦਯ (ਪਾਪਕਾਰੀ) ਯੋਗ (ਮਨ, ਵਚਨ, ਕਾਇਆ) ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਖਿਆਨ (ਪਛੁਪਾਨ ਦਾ ਤਿਆਗ) ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਯੋਗ ਰਾਹੀਂ ਨਾ ਖੁਦ ਪਾਪ ਕਰਾਂਗਾ ਨਾ ਕਰਵਾਂਗਾ, ਨਾ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਜਾਨਗਾ ਭੂਤਕਾਲ ਵਿਚ ਜੋ ਵੀ ਪਾਪ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਮਨ (ਪਿਛੇ ਹੱਟਦਾ ਹਾਂ) ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਸਾਖੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਹਿ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ ਦੁਸ਼ੀਤ ਆਤਮਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਲੀਆਂ ਵਿਰਤੀਆਂ ਤੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

5 ਮਹਾਵਹਰਤ ਅਤੇ ਰਾਤਰੀ ਭੋਜਨ ਦਾ ਤਿਆਗ 5 ਇੰਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਸ ਵਿਚ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੱਚ ਦਾ ਧਾਰਕ 6 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਰਖਿਅਕ, ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਸਮਾਧੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।

ਸਾਧੂ ਦੇ 27 ਗੁਣ

ਤੀਰਥੰਕਰਾ ਨੇ ਸਾਧੂ ਦੇ 27 ਗੁਣ ਦਸੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

- 1-5 ਪੰਜ ਮਹਾਂਵਰਤ ਸਾਧੂ ਅਹਿੰਸਾ, ਸੱਚ, ਚੌਰੀ ਤਿਆਗ, ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ ਤੇ ਅਪਾਰਿਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਮਨ, ਵਚਨ ਤੇ ਕਾਇਆ ਪਖੇਂ ਤਿੰਨ ਕਰਨ ਤੇ ਤਿੰਨ ਯੋਗ ਨਾਲ ਜਿੰਦਗੀ ਭਰ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- 6-10 ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆਂ ਨਿਗ੍ਰਹਿ :—ਨਿਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਜੋ ਪੰਜ ਹਨ (1) ਕੱਠ (2) ਅੱਖ (3) ਨੱਕ (4) ਜੀਭ (5) ਸਪਰਸ਼।
- 11-14 ਚਾਰ ਕਸ਼ਾਏ ਤੇ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ ਸਾਧੂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਵਿਵੇਕ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਇਹ ਚਾਰ ਹਨ (1) ਕਰੋਧ (2) ਮਾਨ (3)

ਮਾਇਆ (4) ਲੋਭ ।

- 15 ਭਾਵ ਸੱਤ :-ਅੰਤਕਰਨ ਤੋਂ ਭੈੜੇ ਭਾਵ (ਆਸਰਵ) ਨੂੰ ਹਟਾਕੇ ਨਿਰਮਲ ਆਤਮਾ ਰਾਹੀਂ ਧਰਮ ਧਿਆਨ ਤੇ ਸ਼ੁਕਲ ਧਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ੁਧ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਭਾਵ ਸੱਤ ਹੈ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮਾ-ਖਰਮਾਤਮਾ ਬਣਦੀ ਹੈ ।
- 16 ਕਰਨ ਸੱਤ :-ਭਾਵ ਸੱਤ ਦੀ ਸਿਧੀ ਲਈ ਕਰਨ ਸੱਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਧਾਰਮਿਕ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਸੱਚ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੋਣ ਤਾਂ ਹੀ ਭਾਵ ਸੱਤ ਟਿਕੇਗਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਖਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨਿਰਵਾਨ, ਮੋਕਸ਼. ਸਿਧ ਜਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅਵਸਥਾ ਮਿਲੇਗੀ ।

ਸਾਧੂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਸਵਾਧਿਆਏ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿਚ ਆਖੇ ਦੋਸ਼ ਟਾਲ ਕੇ ਕਰੇ । ਸ੍ਰੀ ਸਥਾਨੰਗ ਸੂਤਰ ਵਿਚ 32 ਦੋਸ਼ ਦਸੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਅਕਾਸ਼ ਸੰਕਧੀ

(1) ਉਲਕਾਪਾਤ (2) ਦਿਗਦਾਹ (3) ਗਰਜਿਤ (4) ਬਿਜਲੀ (5) ਨਿਰ-ਘਾਤ (ਬਿਨਾਂ ਬਿਜਲੀ ਬਦਲਾਂ ਦੇ ਵਿਅੰਤਰ ਸ਼ਕਲ ਬਣ ਜਾਣਾ) (6) ਯੁਪਕ (ਸ਼ੁਕਲ ਪਖ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪਦਾ, ਦੂਸਰੀ ਤੀਸਰੀ ਸੰਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾ ਅਤੇ ਚੰਦਰ ਪ੍ਰਭਾ ਦਾ ਮਿਲਨ ਯੁਪਕ ਹੈ) (7) ਯਕਸ਼ ਦੀਪਤੀ (ਬਿਜਲੀ ਵਰਗੀ ਚਮਕ) (8) ਧੂਮਿਕਾ (9) ਮਹਿਕ (ਠੰਡ ਵਿਚ ਸਵੇਰ ਔਸ ਪਵੇ) 10 ਰਜ ਉਦਘਾਤ (ਅਕਾਲ ਦੇ ਚਹੁ ਪਾਸੇ ਬਦਲ ਹੋਣ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਕ ਪਹਿਰ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਮਨਾ ਹੈ ।

ਸ਼ਰੀਰ ਸੰਭਧੀ

11-13 ਹੱਡੀ, ਮਾਸ, ਖੂਨ ਜੋ 100 ਹੱਥ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 600 ਹੱਥ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਕ ਅਹੋਰਾਤਰ ਤਕ, ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਸਿਕ ਧਰਮ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤਕ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ 7-8 ਦਿਨ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਮਨਾ ਹੈ ।

(14) ਅਸੁਚੀ (ਸ਼ਾਸਤਰ ਪਾਠ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਟਟੀ ਪਿਸ਼ਾਬ ਆਵੇ ਜਾਂ ਬਦਬੂ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ ਤਦ ਤਕ ਪਾਠ ਮਨਾ ਹੈ) (15) ਸਮਸਾਨ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸੋ-ਸੋ ਹੱਥ ਜਗਾ ਛੱਡਕੇ ਸ਼ਾਸ-ਤਰ ਨਹੀਂ ਪੜਨਾ । (16) ਚੰਦਰ ਗ੍ਰਹਿਣ : (ਘਟੋ ਘਟ 8 ਪੇਹਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ 12 ਪੇਹਰ ਤਕ ਅਸਵਾਧਿਐ ਕਾਲ ਹੈ । (17) ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ (ਘਟੋ ਘਟ 12 ਅਤੇ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ 16 ਪੇਹਰ ਸ਼ਾਸਤਰ ਪੜਨਾ ਮਨਾ ਹੈ । (18) ਪਤਨ-ਰਾਜਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਣ ਤੇ ਨਵਾਂ ਰਾਜਾ ਬਨਣ ਤਕ ਸ਼ਾਸਤਰ ਪੜਨਾ ਮਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਮ ਸਥਾਨ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ 7 ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਮੌਤ ਹੋਣ ਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸ਼ਾਸਤਰ ਪੜਨਾ ਮਨਾ ਹੈ ।

(19) ਰਾਜ-ਵਿਯੁਦ ਗ੍ਰਹਿ : ਰਾਜ ਵਿਚ ਜੇ ਲੜਾਈ ਛਿੜ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੜਾਈ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਅਹੋ ਰਾਤਰੀ ਟਾਲਕੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਪੜਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

(20) ਔਦਾਰਿਕ ਸ਼ਰੀਰ (ਧਰਮ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਮਨੁਖ, ਪਸ਼ੂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਨਿਰਜੀਵ ਸ਼ਰੀਰ ਪਿਆ ਹੈ ਤਾਂ 100 ਹੱਥ ਤਕ ਜਗ੍ਹਾ ਸ਼ਾਸਤਰ ਨਹੀਂ ਪੜਨਾ ।

(21-28) ਚਾਰ ਮਹੋਤਸਵ ਮਹਾਪ੍ਰਤਿਭਾ :—ਹਾੜ, ਸਾਵਣ, ਕੱਤਕ ਤੇ ਚੇਤਰ ਪੁਰਨ-ਮਾਸੀ ਮਹੋਤਸਵ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੁਰਨਮਾਸੀ ਮਹਾਪ੍ਰਤਿਪਦਾ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਸਤਰ ਨਾ ਪੜਨਾ ।

(29-32) ਸਵੇਰੇ, ਦੁਪਹਿਰੇ, ਸ਼ਾਮ, ਅੱਧੀ ਰਾਤ—ਇਹ ਚਾਰ ਸੰਧਿਆ ਕਾਲ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਘੜੀ ਤਕ ਸਵਾਧਿਐ ਨਾਂ ਕਰਨਾ (ਖ) ਕਈ ਅਚਾਰਿਆ ਤਾਰਾ ਟੁਟਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦੀ ਲਾਲ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਕ ਪੇਹਰ ਤਕ ਸਵਾਧਿਆ ਕਰਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ।

ਇਹ ਕਾਲ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸਾਧੂ ਦੀ ਮਨੋ-ਵਿਰਤੀ ਸਵਾਧਿਐ ਤੋਂ ਟੁਟ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਸਾਧੂ ਸਵਾਧਿਐ ਰੁਪੀ ਰੁੱਖ ਤੋਂ ਤੱਪ ਦਾ ਉਹ ਫੱਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਉਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਅਸਾਂਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਧਰਮ ਧਿਆਨ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਸ਼ਰੀਰ ਠੀਕ ਨਾਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਧਰਮ ਧਿਆਨ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਧੀ ਵੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ।

6 ਆਵਸ਼ਕ

- (1) ਸਮਾਇਕ :—ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਪਕਾਰੀ ਯੋਗਾਂ (ਕੰਮਾਂ) ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾਂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸਾਧੂ ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਸਮਾਇਕ ਵਰਤ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ।
- (2) ਚੋਵਿਸੀ ਸਤਵਨ : ਨਿਰਵਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ 24 ਤੀਰਥੰਕਰ ਦੀ ਸਤੂਤੀ ਗੁਣਗਾਨ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸਾਧੂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਤੀਰਥੰਕਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਪਾ ਕੇ ਸਾਧੂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਮੋਕਸ਼ ਦਾ ਮਾਰਗ ਪਛਾਨ ਸਕੇ ।
- (3) ਬੰਦਨਾ ਸਮਭਾਵ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਰਿਹੰਤਾਂ ਸਿੱਧਾ ਜਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਬੰਦਨਾ ਆਵਸ਼ਕ ਹੈ ।
- (4) ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਮਨ :—ਜੇ ਆਤਮਾ ਸਮਭਾਵ ਤੋਂ ਗਿਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ, ਨਿੰਦਾ, ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ, ਖਿਮਾ ਮੰਗਨ, ਅਤੇ ਪਹਿਲਾ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਥਿਤ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਮਨ ਹੈ ।
- (5) ਕਾਯੋਤ ਸਰਗ : ਪ੍ਰਮਾਦ ਵਸ ਗਿਆਨ, ਦਰਸ਼ਨ, ਚਾਰਿਤਰ ਰੁਪੀ ਸਮਾਇਕ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਅਤਿਚਾਰ ਰਹਿ ਜਾਵੇ । ਤਾਂ ਕਾਯੋਤਸਰਗ ਰੁਪੀ ਅੰਦਰਲੇ ਤੱਪ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮ ਸੁਧੀ ਕਰਨਾ ਸਾਧੂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਕਾਯੋਤਸਰਗ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਸ਼ਰੀਰ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗਨਾ ।
- (6) ਪ੍ਰਤਿ ਖਿਆਨ :—ਫੇਰ ਭਵਿਖ ਲਈ ਅਸੁਭ ਤੋਂ ਛੁਟਨਾ ਤੇ ਸੁਭ ਵਲ ਲਗਨ ਲਈ ਦਰਵ ਪਖੋ-ਅਨੰ ਵਸਤਰ ਆਦਿ ਦਾ, ਭਾਵ ਪਖੋ-ਅਗਿਆਨ ਮਿਥਿਆਤਵ, ਕਸ਼ਾਏ,

ਅਸੰਜਮ ਦਾ ਤਿਆਗ-ਖੰਡ ਪ੍ਰਤਿ ਗਿਆਨ ਕਰਨਾ ਤਪ, ਤਿਆਗ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਸਚਿਤ ਨਾਲ ਸੁਧ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤਿਖਿਆਨ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਤੀਲੇਖਨਾ

ਸਾਧੂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਵਸਤੂ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਲੇਖਨਾ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਰਖਣ ਤੇ ਸਾਫ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।

ਤੀਰਥੰਕਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਯੋਤਸਰਗ ਆਸਨ ਵਿਚ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਕਾਯੋਤ-ਸਰਗ ਦੇ 19 ਦੋਸ਼ ਜਾਨਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ।

ਭੋਜਨ ਦਾ ਕਾਰਣ

ਸਾਧੂ ਪੁਰਸ਼ ਛੇ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰਕੇ ਭੋਜਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

(1) ਵੇਦਨਾ (ਭੁੱਖ ਦੀ ਸਾਂਤੀ ਲਈ) (2) ਵੈਯਵਿਰਤ (ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ) (3) ਈਰਿਆਪਥ (ਗਮਨ, ਆਗਮਨ ਦੀ ਸੁਧ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਲਈ) (4) ਸੰਜਮ (ਸੰਜਮ ਪਾਲਨ ਜਾਂ ਸੰਜਮ ਰਖਿਆ ਲਈ) (5) ਪ੍ਰਾਣ ਪ੍ਰਤਿਆਰਥ (ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ) (6) ਧਰਮ ਚਿੰਤਾ (ਸ਼ਾਸਤਰ ਪੜਨ ਤੇ ਧਰਮ ਚਿੰਤਨ) ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਪਾਲਨ ਪੋਸ਼ਨ, ਸਿੰਗਾਰ ਲਈ ਸਾਧੂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਸਾਧੂ 6 ਕਾਰਣਾਂ ਹੋਣ ਤੇ ਭੋਜਨ ਤਿਆਗਦੇ ਹਨ (1) ਆਂਤਕ (ਭੈਅੰਕਰ ਰੋਗ ਆਉਣ ਤੇ) (2) ਉਪਸਰਗ (ਅਚਾਨਕ ਕਸ਼ਟ ਆਉਣ ਤੇ) (3) ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ ਗੁਪਤਿ (ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ) (4) ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਿਆ (ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਤਰਸ ਰਹਿਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ) (5) ਤਪ (ਤਪਸਿਆ ਕਾਰਣ) (6) ਸੰਲੇਖਨਾ (ਮਰਨ ਸਮਾਂ ਜਾਨ ਕੇ ਅਨਸਨ ਪੁਰਵਕ ਸਮਾਧੀ ਸਮੇਂ) ਸ੍ਰੀ ਉਤਰਾ ਧਿਆਨ ਸੂਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਧੂ 47 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਟਾਲਕੇ ਭੋਜਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਵੇਕਾਲਿਕ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।

10 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਮਾਚਾਰੀ

- 1) ਆਵਸ਼ਕੀ :—ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਜੇ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦਸ ਕੇ ਜਾਣਾ ।
- 2) ਨੇਸਿਧਕੀ :—ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣਾ ।
- 3) ਆਪ੍ਰਛਿਨਾ :—ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਲਈ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈਣੀ ।
- 4) ਪ੍ਰਤਿਪ੍ਰਛਿਨਾ :—ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈਣੀ ।
- 5) ਛੰਦਨਾ :—ਪਹਿਲਾ ਇਕਠੇ ਦਰਵਾ ਵਸਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ :
- 6) ਇੱਛਾਕਾਰ :—ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਰੁਚੀ ਲੈਣਾ, ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਲਈ ਵੀ, ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ।
- 7) ਮਿਥਿਆਕਾਰ :—ਦੋਸ਼ ਲਗ ਜਾਣ ਤੇ ਮਿਛਾਮਿ ਦੁਕੱਝਮ ਆਖਣਾ ਅਤੇ ਆਖ ਕੇ

ਆਤਮ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨਾ ।

- 8) ਤਥਾਕਾਰ :—ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਤ ਵਚਨ ਆਖ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ।
- 9) ਅਵਿਯੁਥਾਨ :—ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਆਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣਾ ।
- 10) ਉਪਸੰਪਦਾ :—ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕੰਬ ਲਈ ਆਚਾਰੀਆ ਦੇ ਪਾਸ ਰਹਿਣਾ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਚਾਰੀ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਮਿਅਕ (ਠੀਕ) ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ ਸਾਧੂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ ।

17 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸੰਜਮ

ਸਾਧੂ ਹਿੰਸਾ ਆਦਿ 5 ਪਾਪ (ਆਸ਼ਰਵ), ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ, ਚਾਰ ਕਸ਼ਾਏ ਜਿਤ ਕੇ, ਤਿੰਨ ਦੰਡ (ਮਨ, ਵਚਨ ਤੇ ਕਾਈਆ) ਰਾਹੀਂ 17 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸੰਜਮ ਪਾਲਦੇ ਹਨ ।

12 ਅਨੁਪਰੇਕਸ਼ਾਵਾਂ

ਕਰਨ ਸਪਤਤੀ ਵਿਚ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਸਮਿਅਕ ਗਿਆਨ, ਸਮਿਅਕ ਦਰਸ਼ਨ, ਸਮਿਅਕ ਚਰਿੱਤਰ ਰੂਪੀ ਤਿੰਨ ਰਤਨਾਂ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਹਰ ਸਾਧੂ ਸਾਧਵੀ ਨੂੰ ਡੁੰਗਾਂ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ ਰਾਗ ਦਵੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਰਤੀ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਰੁਚੀ, ਉਤਸ਼ਾਹ, ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ

- 1) ਅਨਿਤਯਾਨੁ ਪਰੇਕਸ਼ਾ : ਸਰੀਰ, ਘਰ ਬਾਰ ਸਭ ਕੁਝ ਅਸਥਿਰ ਹੈ ਫੇਰ ਆਤਮਾ ਇਸ ਵਿਚ ਉਲਝ ਕੇ ਕਿਉਂ ਪਾਪ ਕਰੇ ? ਇਹ ਭਾਵ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਸਥਿਰ ਕਰਨਾ ।
- 2) ਅਸ਼ਰਨ ਭਾਵ ਪਰੇਕਸ਼ਾ : ਸੱਚੇ ਵੀਤਰਾਗੀ ਪੁਰਸ਼ਾ ਦੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਛੁਟ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਰਨ ਜਾਂ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ।
- 3) ਸੰਸਾਰਨੁ ਪਰੇਕਸ਼ਾ : ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਮੇਰਾ ਹੈ ਨਾ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਨੰਤ ਵਾਰ ਬਣੇ ਹਨ ਫੇਰ ਬਣਨਗੇ ਫੇਰ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਖਾਂ ਸੰਸਾਰ ਰਾਗ ਦਵੇਸ਼ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੈ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਘਰ ਹੈ ।
- 4) ਏਕਤਵਨ ਪਰੇਕਸ਼ਾ : ਮੈਂ ਇੱਕਲਾ ਹੀ ਆਇਆ ਹਾਂ ਇੱਕਲਾ ਹੀ ਜਾਵਾਂਗਾ । ਮੈਂ ਇੱਕਲਾ ਹੀ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਇੱਕਲਾ ਹੀ ਕਰਮਾ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗਦਾਂ ਹਾਂ ਮੈਂ ਸੁਖ ਦੁਖ ਦਾ ਕਰਤਾ ਆਪ ਹੀ ਹਾਂ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ।
- 5) ਅਨਯਤਵਾਨੁ ਪਰੇਕਸ਼ਾ : ਅਗਿਆਨ ਵਸ ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ । ਸਰੀਰ ਅੱਡ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਲਗ ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ (ਚੇਤਨਾ) ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ ।

- 6) ਅਸੁਚੀ ਭਾਵਨਾਨੁ ਪਰੇਕਸ਼ਾ : ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸੁੰਦਰ ਪਨ ਇਕ ਸਚਾਈ ਭਰੀ ਗੰਦਗੀ ਹੈ । ਹਰ ਸੋਹਣਾ ਸਰੀਰ ਬੁਢਾਪਾ ਆਉਣ ਤੇ ਵੇਖਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ਇਹ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹਰ ਅੰਗ ਗੰਦਗੀ ਰੋਗ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ । ਇਸ ਸਰੀਰ ਪ੍ਰਤੀ ਫੇਰ ਮੌਹ ਮਮਤਾ ਕਿਉਂ ਰਖੀ ਜਾਵੇ ? ਇਹ ਸਰੀਰ ਗੰਦਗੀ, ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਘਰ ਹੈ ।
- 7) ਆਸ਼ਰਵਾਨੁ ਪਰੇਕਸ਼ਾ :—ਜੀਵ ਆਸ਼ਰਵ (ਕਰਮ ਆਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ) ਕਾਰਣ ਅਨਾਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਦੁਖ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਆਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਹੋ ਭਾਵ ਇਸ ਅਨੁਪਰੇਕਸ਼ਾ ਦਾ ਹੈ ।
- 8) ਸੰਵਰ ਅਨੁਪਰੇਕਸ਼ਾ : ਆਸ਼ਰਵਾਂ ਦਾ ਨਿਰੋਧ (ਰੋਕਨਾ) ਹੀ ਸੰਬਰ ਹੈ । ਮਿਖਿਆਤਵ ਅਵਿਰਤੀ, ਪ੍ਰਮਾਦ, ਕਸ਼ਾਏ ਅਤੇ ਯੋਗ (ਮਨ ਬਚਨ ਤੇ ਕਾਈਆ ਦਾ ਸੁਮੇਲ) ਦੀ ਆਸ਼ਰਵ (ਕਰਮ ਆਗਮਨ) ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਾਰਣ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਤਪ, ਸਮਿਤਿ, ਗੁਪਤੀ, ਚਰਿੱਤਰ ਨਾਲ ਧਰਮ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾਂ ਹੀ ਸੰਬਰ ਦਾ ਆਚਰਨ ਹੈ ।
- 9) ਨਿਰਜਰਾ ਨੁਪਰੇਕਸ਼ਾ :—ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਪੱਖੋਂ ਖੁਰ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਝੜ ਜਾਣਾ ਹੀ ਨਿਰਜਰਾ ਹੈ । ਨਿਰਜਰਾ ਲਈ ਤੱਪ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਰਜਰਾ ਦਾ ਸਵ-ਰੂਪ ਹੈ ਸਮਝ ਕੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਿਰਜਰਾ ਭਾਵਨਾ ਹੈ । ਦੁਖਾਂ, ਕਸ਼ਟਾਂ, ਪਰੀਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਦਾਰੀ ਨਾਲ, ਹੋਂਸਲੇ ਨਾਲ, ਗਿਆਨ ਪੂਰਵ ਸਹਿਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਰਜਰਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
- 10) ਲੋਕਾਨੁਪਰੇਕਸ਼ਾ :—ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਛੇ ਦਰਵ (ਧਰਮ ਆਦਿ) ਦਾ ਸਵਰੂਪ ਤੇ ਚਿੰਤਨ ਮਨਨ ਵਾਰ ੨ ਕਰਨਾ, ਜੜ੍ਹ ਤੇ ਚੇਤਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਸਵਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਲੋਕਾਨੁਪਰੇਕਸ਼ਾ ਹੈ ।
- 11) ਬੋਧੀ ਦੁਰਲਤਭਾਵਨੁ ਪਰੇਕਸ਼ਾ :—ਅਨਾਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਫਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਬੋਧੀ (ਗਿਆਨ) ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸਿਕਲ ਹੈ ਸੁਧ ਬੋਧ ਹੀ ਮੌਕਸ਼ ਮਾਰਗ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ । ਸਮਿਕਤਵ ਦਾ ਸਵਰੂਪ ਅਤੇ ਸਮਿਅਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਗੁਣਗਾਨ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।
12. ਧਰਮ ਸਵਾਤਾਖਿਆਤ ਤਤਵਾਨੁ ਪਰੇਕਸ਼ਾ :—ਧਰਮ ਵਿਚ ਸਥਿਰ ਹੋਣ ਲਈ ਸੁਧ ਧਰਮ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਮਨਨ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਵੀਤਰਾਗੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਪਾ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ । ਇਸ ਧਰਮ ਦੀ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ । ਸਾਧੂ ਦਾ 16ਵੇ ਗੁਣ ਦਾ ਭਾਗ 12 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਮਾਵਾਂ (ਸਾਧਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਵਸ-ਥਾਵਾਂ) ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਕਰਨ ਸੱਤ ਦਾ ਭਾਗ ਹਨ । ਇਹ ਪ੍ਰਤਿਮਾਵਾਂ ਸਮੁੱਚੀ ਆਤਮ

ਸ਼ਕਤੀ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹਨ :—

1. ਪ੍ਰਥਮ :—ਇਕ ਦਤੀ ਅੰਨ. ਇਕ ਦੱਤ ਪਾਣੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਹੈ।
- 2)-7) ਦੂਸਰੀ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਵਿਚ ਦੋ ਦਤੀ ਅਹਾਰ ਅਤੇ ਦੋ ਦਤੀ ਪਾਣੀ ਹੈ।
ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਾਕੀ ਸੱਤ ਪ੍ਰਤਿਮਾਵਾਂ ਦਾ ਸਵਰੂਪ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਤਿਮਾਵਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਹੈ।
- 8) ਇਕ ਸੱਤ ਅਹੋਰਾਤ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਨਿਰ ਅਹਾਰ ਵਰਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਉਤਾਨਆਸਨ (ਅਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਲੇਟਨਾ) ਪਾਰਸ ਆਸਨ (ਇਕ ਕਰਵਟ ਲੈ ਕੇ ਲੇਟਨਾ) ਨਿਸ਼ਧਾ ਆਸਨ (ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਕਰਕੇ ਬੈਠਨਾ) ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਲਗਾਨਾ। ਹਰ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿੰਤ ਨਾਲ ਸਹਿਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
- 9) ਇਹ ਵੀ ਸੱਤ ਅਹੋਰਾਤਰੀ ਦੀ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਚੋਵਿਹਾਰ ਦੋ ਵਰਤ ਕਰਨਾ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਹੈ। ਦੰਡ ਆਸਨ, ਲਗੁੜ ਆਸਨ, ਉਤਕਟਕਸਾਨ ਰਾਹੀਂ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।
- 10) ਇਹ ਸੱਤ ਰਾਤ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਵਰਤ ਦੇ ਹਾਕਾ ਆਸਨ, ਵੀਰ ਆਸਨ ਆਨਰ ਕੁਬਜ ਆਸਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਧਿਆਨ ਲਗਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- 11) ਇਹ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਇਕ ਅਹੋਰਾਤਰੀ 8 ਪਹਿਰ ਦੀ ਹੈ। 4 ਵਰਤਾ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਰਿਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦੋਹੇ ਹੱਥਾਂ, ਘੁਟਨੇ ਨੂੰ ਲੰਬਾ ਕਰਕੇ ਕਾਯੋਤਸਰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- 12) ਇਹ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਇਕ ਰਾਤ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਇਕ ਰਾਤ ਦੀ ਹੈ। ਵਰਤ ਕਰਕੇ, ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਉਜਾੜ ਥਾਂ ਤੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਝੁਕਾ ਕੇ ਇਕ ਪ੍ਰਦਗਲ (ਪਦਾਰਥ) ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਅੱਖ ਝਿਪਕਾਏ ਵੇਖਣਾ ਤੇ ਕਾਯੋਤਸਰਗ (ਸਮਾਧੀ) ਕਰਨਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਸਾਧੂ ਦੇ ਗੁਣ ਹੋਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

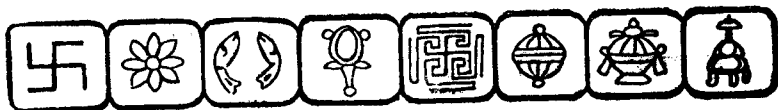
(17) ਯੋਗ ਸਤ (18) ਖਿਆ (19) ਵੈਰਾਗਤਾ (20) ਮਨ ਸਮਾਹਰਨਤਾ (ਗਲਤ ਮਨ ਨੂੰ ਠੀਕ ਭਾਵ ਵਿਚ ਸਥਾਪਨ ਕਰਨਾ) (21) ਵਾਕ ਸਮਾਹਰਨਤਾ (ਗਲਤ ਵਚਨਾ ਨੂੰ ਠੀਕ ਭਾਵ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ) (22) ਕਾਇਆ ਸਮਾਹਰਨਤਾ (ਪਾਪ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੁਭ ਭਾਵ ਵਿਚ ਲਗਾਉਣਾ) (23) ਗਿਆਨ ਸੰਪਨਤਾ (24) ਦਰਸ਼ਨ ਸੰਪਨਤਾ (25) ਚਾਰਿੱਤਰ ਸੰਪਨਤਾ (26) ਵੇਦਨਾ ਸਮਾਧਿਸੰਪਨਤਾ : ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੋਗ ਨੂੰ ਆਉਣ ਤੇ ਸਮਭਾਵ ਪੂਰਵਕ ਸਹਿਨ ਕਰਨਾ।

ਇਸ ਲਈ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਉਪਸਰਗ ਅਤੇ ਪਰਿਸ਼ੈ। ਉਪਸਰਗ ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਕਸ਼ੋਟੀ ਹਨ ਇਹ ਦੇਵਤਾ, ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਰਾਹੀਂ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ

ਸਹਿਣਾ ਉਪਸਰਗ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਵੇਦਨਾ (ਕਸ਼ਟ) ਪਰਿਸ਼ੈ ਕਾਰਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਧਰਮ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਕਰਮ ਬੰਧਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਸਮਭਾਵ ਨਾਲ ਸਹਿਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਿਸ਼ੈ 22 ਹਨ।

(1-2) ਭੁੱਖ ਪਿਆਸ (3-4) ਸਰਦੀ ਗਰਮੀ (5) ਮੱਛਰ ਸੱਪ ਦੇ ਡੰਗ (6) ਨਗਨਤਾ (7) ਅਰਤਿ (8) ਇਸਤਰੀ (9) ਸਫਰ (10) ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਣ ਘੁੰਮਨਾ (11) ਅਯੋਗ ਸ਼ੈਯਾ (12) ਕਠੋਰ ਵਚਨ ਦਾ ਪਰਿਸ਼ੈ (13) ਚੋਰ ਸਮਝ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ (14) ਭਿਖਿਆ ਮੰਗਣ ਤੇ ਸ਼ਰਮ ਦਾ ਦੁਖ (15) ਮਨ ਭਾਉਂਦੇ ਵਸਤੂ ਨਾ ਮਿਲਣ ਦਾ ਦੁੱਖ (16) ਰੋਗ (17) ਘਾਹ ਫੂਸ ਨਾ ਮਿਲਣ ਦਾ ਪਰਿਸ਼ਾ (18) ਗਰਮੀ ਕਾਰਣ ਪੈਦਾ ਮੈਲ ਪਰਿਸ਼ਾ (19) ਸਤਿਕਾਰ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਪਰਿਸ਼ਾ (20) ਪ੍ਰਗਿਆ (ਗਿਆਨੀ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਨਾ ਦਸ ਸਕਣਾ) (21) ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਪਰਿਸ਼ੈ (22) ਦਰਸ਼ਨ (ਵਿਸ਼ਵਾਸ) ਪਰਿਸ਼ੈ।

ਸਾਧੂ ਸਾਧਵੀ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ 27 ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਹੋਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ।

ਧਰਮ

ਅਰਿਹੰਤ ਦੇਵ, ਸਿਧ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਵਰੂਪ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰੀਏ, ਜਿਸ ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਪਾਧਿਆ ਸ੍ਰੀ ਯਸ਼ੋ ਵਿਜੈ ਆਖਦੇ ਹਨ “ਧਰਮ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਕੜਦਾ ਹੈ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਧਰਮ ਤੋਂ ਅਰਥ ਧੰਦਾ ਤੇ ਕਰਤਵ ਵੀ ਹੈ। ਜੈਨ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਛੇ ਸ਼੍ਰਿਸਟੀ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮ ਅਤੇ ਅਧਰਮ ਦੋ ਦਰੱਵ ਵੀ ਹਨ। ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜ ਵੀ ਧਰਮ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਸਤੂ ਨਿੱਜ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਵੀ ਧਰਮ ਹੈ। ਪਰ ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਧਰਮ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਾਂਗੇ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਵੀਤਰਾਗ ਅਰਿਹੰਤ ਗਿਆਨੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਉਪਦੇਸ਼। ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਆਤਮ ਕਲਿਆਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਦਸ਼ਵੇਕਾਲਿਕ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਸਾਫ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਹਿੰਸਾ, ਸੰਜਮ ਤੇ ਤੱਪ ਰੂਪੀ ਤ੍ਰਿਵੇਨੀ ਹੀ ਧਰਮ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕੁਝ ਮੱਤਾਂ ਵਿਚ, ਜਾਤ ਪਾਤ, ਛੁਆ ਛੂਤ, ਪਸ਼ੂਵਲੀ ਅਤੇ ਰੰਗ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਧਰਮ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਾਮ ਮਾਰਗੀ ਪੰਜ ਮਕਾਰ ਵਿਚ ਧਰਮ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਜੈਨ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਹੀ ਸ਼ੁਧ ਧਰਮ ਹੈ ਜੋ ਕੇਵਲ ਗਿਆਨੀ ਸਰਵੰਗ ਪੁਰਸ਼ਾ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ। ਚਾਰਵਾਕ ਆਦਿ ਨਾਸਤਕ ਵੀ ਧਰਮ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਫਿਰਕੇ ਨੂੰ ਧਰਮ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਧਾਰਮਿਕ ਚਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਧਰਮ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ੁਧ ਧਰਮ ਦੀ ਕਸੌਟੀ :

“ਜੋ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਅਧਰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਆਤਮਾ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਹੋਵੇ ਉਹ ਧਰਮ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਕਸੌਟੀ ਹੈ ਜੋ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਸਰਵੰਗ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਆਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਘਟਾਉਂਦੀਆਂ ਹੈ, ਮੌਕਸ਼ ਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹੈ ਰਾਗ ਦਵੇਸ਼ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਰਮ ਬੰਧ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੈ। ਉਹ ਕ੍ਰਿਆ ਵੀ ਧਰਮ ਹੈ।

ਚਾਰ ਭਾਵਨਾਵਾਂ

ਮੈਤਰੀ (ਦੋਸਤੀ)

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਸਮਾਨ ਸਮਝ ਕੇ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨਾ

ਮੈਤਰੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਹਿੰਸਾ ਝੂਠ ਤਿਆਗਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਮੈਤਰੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਪੁਰਸ਼ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਤਾਯੋਗ, ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰੇਮ, ਵਿਸ਼ਵ ਭਰਾਤਰ ਭਾਵਨਾ, ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਸਮਦਰਸ਼ੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਮੋਦ

ਜੋ ਆਤਮਾ ਪੁੰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਖਿਮਾ, ਸਮਤਾ, ਉਦਾਰ, ਦਿਆਵਾਨ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਵਿਭੁਸ਼ਿਤ ਹਨ। ਜੋ ਆਤਮਾਵਾਂ ਗਿਆਨ, ਦਰਸ਼ਨ, ਚਰਿੱਤਰ, ਤੱਪ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਵਿਚ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮੋਦ ਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਗੁਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ। ਨਾ ਹੀ ਈਰਖਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਾਰੁਣਯ ਭਾਵਨਾ

ਜੋ ਆਤਮਾਵਾਂ ਪਾਪ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦੁਖ ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਰਤੀ ਕਰੁਣਾ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੁਖ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਤੱਪ, ਤਿਆਗ, ਸੰਜਮ ਦਾ ਪਾਲਣ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਧਯਸਥ

ਜੋ ਆਤਮਾਵਾਂ ਪਾਪੀ ਹਨ ਪਾਪ ਕਰਮ ਵਿਚ ਰੰਗੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ, ਭਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਧਰਮ, ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਰਸ਼ਾ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਤੇ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਸਾ, ਚੋਰੀ, ਵਿਭਚਾਰ, ਅਨਿਆ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹੈ। ਅਜੇਹੀ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਤੀ ਨਾ ਰਾਗ [ਲਗਾਵ] ਅਤੇ ਨਾ ਦਵੇਸ਼ [ਗੁਸਾ] ਰਖਣਾ, ਸਗੋਂ ਦੋਵੇਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਮਾਧਯਸਥ ਭਾਵਨਾ ਹੈ।

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ 10 ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਹੁਤ ਦੁਰਲਭ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸੂਭ ਕਰਮ ਦੇ ਸਿਟੇ ਵਜੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ :

1] ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ 2] ਆਰਿਆ ਖੇਤਰ 3] ਉਤਮ ਕੁਲ 4] ਲੰਬੀ ਉਮਰ
5] ਸੰਪੂਰਨ ਇੰਦਰੀਆਂ 6] ਨਿਰੋਗ ਸਰੀਰ 7] ਸਦਗੁਰੂ ਸਮਾਗਮ 8] ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਸੁਨਣਾ 9] ਸੁਧ ਸ਼ਰਧਾ 10] ਧਰਮ ਸਪਰਸ਼।

ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦਾ ਸਵਰੂਪ ਕੀ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ? ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਨਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਸਥਾਨੰਗ ਸੂਤਰ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਦਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਧਰਮ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :

1) ਗ੍ਰਾਮ ਧਰਮ : ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਉਪਾਸਕ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇ। ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਪਾਪ ਜਾਂ ਗੁਨਾਹ ਨਾ

ਕਰੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਖਰਾਬ ਹੋਵੇ। ਪਿੰਡ ਸੰਬੰਧੀ ਕਰਤਵ. ਨੀਤੀ, ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮ ਸਥਵਿਰ ਰਾਹੀਂ ਆਖੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਪਾਲਨਾ ਕਰੇ।

2) **ਨਗਰ ਧਰਮ** : ਜਦ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਅਥਾਦੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਨਗਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਨਗਰ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਨਿਯਮ ਰਾਜਾ ਜਾਂ ਗਣਰਾਜ ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਰਾਜਾ ਟੈਕਸ ਵਗੈਰਾ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਧੰਦਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਨਗਰ ਪ੍ਰਤੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣਾ ਨਗਰ ਧਰਮ ਹੈ।

3) **ਰਾਸ਼ਟਰ ਧਰਮ** : ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਉਤ-ਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਲੋਂ ਜੋ ਨਿਯਮ ਇਕ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਆਦਰਸ਼ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ, ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹਿਣਾ ਇਸ ਧਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ ਜਿਥੇ ਜੋ ਲੋਕ ਗ੍ਰਾਮ ਧਰਮ ਤੇ ਨਗਰ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰ ਉਗਰਵਾਦ ਵਲ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਪਾਲਣ ਰਾਸ਼ਟਰ ਧਰਮ ਦਾ ਹਿਸਾ ਹੈ।

5. **ਪਾਖੰਡ ਧਰਮ** : ਇਥੇ ਪਾਖੰਡ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਵਰਤਮਾਨ ਪਾਖੰਡ ਨਹੀਂ। ਇਥੇ ਪਾਖੰਡ ਤੋਂ ਅਰਥ ਵਰਤ ਹੈ। ਜੋ ਪਾਪ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਾਖੰਡ ਹੈ। ਵਰਤ ਵਿਚ ਤਿਆਗ, ਤੱਪ, ਪਛੱਖਾਨ, ਪ੍ਰਣ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਸੋ ਜੋ ਧਰਮ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਤਿਆਗ ਆਦਿ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਨਾਲ ਵਰਤਾ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਪਾਖੰਡ ਧਰਮ ਹੈ। ਇਹ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ। 1] ਸੰਸਾਰੀਕ (ਲੌਕਿਕ) 2] ਪਰ ਲੌਕਿਕ। ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਾਧੂ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਨ ਹੀ ਇਸ ਧਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ।

6. **ਕੁਲ ਧਰਮ** : ਕੁਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲਿਆ ਦਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਚਾਰ-ਵਿਚਾਰ, ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਨ ਹੀ ਕੁਲ ਧਰਮ ਹੈ। ਪਰ ਕੁਲ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਅਜਿਹੀ ਕੁਲ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੋਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਬਲੀ ਪ੍ਰਥਾ, ਸ਼ਿਕਾਰ, ਜੂਏ ਨੂੰ ਧਰਮ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਿਭਚਾਰ ਨੂੰ ਧਰਮ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਧਰਮ ਕੁਲ ਧਰਮ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਕੁਲ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਨ। ਸੋ ਅਪਣੇ ਕੁਲ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਪ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਸੱਚੇ ਕੁਲ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨ ਚਾਹਿਦਾ ਹੈ।

ਕੁਲ ਧਰਮ ਦੇ ਦੋ ਭਾਗ ਹਨ।

ਲੌਕਿਕ : ਕੁਲ ਪ੍ਰੰਪਰਾਂ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬੱਚਿਆ ਲਈ ਯੋਗ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ। ਵੰਸ਼ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਅਤੇ ਸੁਰਖਿਆ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਸੱਚਾ ਕੁਲ ਧਰਮੀ ਭੁੱਖਾ ਮਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ਪਰ ਪਾਪ ਦਾ ਸੇਵਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ।

ਅਲੌਕਿਕ : ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚੈਲੀਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਲ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚੈਲਿਆਂ ਦਾ ਜੋ ਆਪਸੀ ਬੰਦਨ ਆਦਿ ਵਿਵਹਾਰ (ਸੰਬੰਧ) ਹੈ । ਸ਼ਾਸਤਰ ਪੜਨਾ, ਭੋਜਨ ਵਿਚ ਸਾਂਝ, ਸਾਮੂਹਿਕ ਧਰਮ ਸਾਧਨਾ ਇਸ ਕੁਲ ਦੇ ਨਿਯਮ ਹਨ । ਇਹ ਕੁਲ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਹੈ ।

7. ਗਣਧਰਮ : ਅਨੇਕਾ ਕੁੱਲਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਗਣ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਗਣ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਗਣ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹਿਣਾ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ । ਇਹ ਧਰਮ ਵੀ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ।

ਲੌਕਿਕ ਗਣ ਧਰਮ ਵਿਚ ਗਣ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਹਿਯੋਗ ਤੇ ਗਣ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਯਮ ਕਰਤੱਵ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

ਅਲੌਕਿਕ ਗਣ ਗਣਧਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਧੂਆਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਕ ਉਪਾਸਕ ਰਾਹੀਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਯੋਗ ਹੈ । ਸਾਧੂ ਦੇ ਗਣ ਦੇ 6 ਪਦਵੀ ਧਰ ਹਨ । 1] ਅਚਾਰੀਆ 2] ਉਪਾਧਿਆ 3] ਗਣੀ 4] ਗਣਾਵਛੇਦਕ 5] ਪ੍ਰਵ ਤਕ 6] ਸਥਵਿਰ ਪਿਛਲੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਅਚਾਰੀਆ, ਉਪਾਧਿਆ ਬਾਰੇ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਪਦਵੀਆਂ ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ ।

1. **ਗਣੀ :** ਗਣ ਵਿਚ ਸਾਧੂ ਰਾਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਨਰਿਖਣ ਤੇ ਸਰ-ਵੇਖਣ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਗਣ ਨੂੰ ਅਸੂਭ ਕ੍ਰਿਆ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ ।

4. **ਗਣਾਵਛੇਦਕ :** ਸਾਧੂ ਸਾਧਵੀਆਂ ਲਈ ਦੇਸ਼, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਧਰਮ ਉਪ ਕਰਨ (ਵਸਤਰ, ਪਾਤਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰ) ਜੁਟਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਆਮ ਜੈਨ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵਸਤਾ ਵੰਡਦਾ ਹੈ ।

5. **ਪ੍ਰਵਤਕ :** ਇਸ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਮੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਅਚਾਰ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਸਿਖਿਅਤ ਕਰੇ । ਜੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਧਰਮ ਸੰਮੇਲਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਥੇ ਪਧਾਰੇ ਮੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਦਵਾਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ ।

6. **ਸਥਵਿਰ :** ਜੋ ਸਾਧੂ ਗਣ ਵਿਚ ਧਰਮ ਭਰਿਸ਼ਟ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸਥਵਿਰ ਸਮਝਾ ਬੁਝਾ ਕੇ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਦਾ ਸਵਰੂਪ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਸਵਰੂਪ ਸਮਝਾ ਕੇ ਸੰਜਮ ਵੱਲ ਸਥਿਵਰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਗਣਧਰ ਪਦਵੀ ਤੀਰਥੰਕਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਗਣਵਾਸੀ ਸਾਧੂ ਸਾਧਵੀਆਂ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗਣ ਦੇ ਸਥਵਿਰ ਤੇ ਹੋਰ ਔਹਦੇਦਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਸਮਰਿਤ ਅਤੇ ਵਿਨੋ ਭਾਵ ਰਖਣ ।

ਲੌਕਿਕ ਗਣ ਅੱਜ ਕਲ ਦੀ ਬਿਰਾਦਰੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ । ਲੌਕਿਕ ਸਥਵਿਰ ਅੱਜ ਕਲ

ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਜਾ ਸਰਪੰਚ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ।

7. **ਸੰਘ ਧਰਮ** : ਗਣਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੀ ਸੰਘ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਨ ਅਚਾਰ, ਵਿਚਾਰ, ਵਿਵਹਾਰ, ਸਭਿਅਤਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਜ ਕਲ ਅਸੀਂ ਸੰਘ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਯੂਨੀਅਨ, ਟਰੱਸਟ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਸੰਘ ਧਰਮ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਤਾਰਨ ਨਾਲ ਸੰਘ ਦੇ ਹਰ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਸੰਘ ਦੇ ਨਿਯਮ ਪ੍ਰਤਿ ਬਰਾਵਰ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ । ਸੰਘ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸੰਘ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਸਮਝਣਾ, ਸੰਘ ਦੀ ਹਾਨੀ ਨੂੰ ਨਿਜੀ ਹਾਨੀ ਮੰਨਣ । ਲੌਕਿਕ ਸੰਘ ਵਿਚ ਲੋਕ ਵਿਵਹਾਰ ਸੰਭਧੀ ਨਿਯਮ ਹੀ ਧਰਮ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਸੰਘ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਮਨੁੱਖ ਜੁਆ, ਮਾਸ, ਸ਼ਰਾਬ, ਚੌਰੀ, ਸ਼ਿੰਕਾਰ, ਪਰ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਵੇਸ਼ਿਆ ਗਮਨ ਤਿਆਗ ਆਦਿ ਸੱਤ ਭੈੜੀਆ ਆਦਤਾਂ ਛੱਡਦਾ ਹੈ ਅਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਹੈ । ਹਿੰਸਾ ਤੇ ਪਰਿਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰਖਦਾ ਹੈ ।

ਅਲੌਕਿਕ ਸੰਘ ਤੀਰਥੰਕਰ ਰਾਹੀਂ ਸਥਾਪਿਤ ਧਰਮ ਸੰਘ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਧੂ, ਸਾਧਵੀ, ਸ਼੍ਰਾਵਕ ਅਤੇ ਸ੍ਰਾਵਿਕਾ, ਧਰਮ ਸਾਧਨਾ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਕਲਿਆਨ ਹਿੱਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਸਭ ਆਤਮਾ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਰਵਾਨ ਜਾਂ ਮੋਕਸ਼ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਧਰਮ ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਮਿਅਕ ਗਿਆਨ, ਸਮਿਅਕ ਦਰਸ਼ਨ, ਸਮਿਅਕ ਚਾਰਿਤਰ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ ਧਰਮ ਰੂਪੀ ਅਲੌਕਿਕ ਸੰਘ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਘ ਪ੍ਰਤਿ ਸਾਧੂ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਖੁਦ ਚਲੇ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਤੇ ਚਲਾਵੇ । ਉਪਾਸਕ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੇ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਰਖਦਾ ਹੋਇਆ, ਦੇਵ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਵਰੂਪ ਸਮਝਕੇ, ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਵੀਤਰਾਗ ਪੁਰਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਦਸੇ, ਧਰਮ ਵੱਲ ਲਗਾਵੇ । ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ, ਵਸਤਰ, ਪਾਤਰ ਦਾ ਦਾਨ ਵੀ ਉਪਾਸਕ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ । ਸਾਧੂ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਵਰਤਾ ਦਾ ਪਾਲਨ ਸੰਘ ਧਰਮ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ।

8. **ਸ਼ਰੁਤ ਧਰਮ** : ਸਮਿਅਕ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸਵਰੂਪ ਸਮਝ ਕੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਇਸ ਤੇ ਚਲਾਉਣਾ ਸ਼ਰੁਤ ਧਰਮ ਹੈ । (ਵੇਖੋ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਾਹ)

9. **ਚਾਰਿਤਰ ਧਰਮ** : ਸਾਧੂ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰਾਵਕ ਦੇ ਵਰਤਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਚਾਰਿਤਰ ਧਰਮ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਅਚਾਰਿਆ ਪਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰਾਵਕ ਦੇ ਵਰਤ) ।

10. **ਆਸਤਿਕਾਏ ਧਰਮ** : ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਆਸਤਿਕਾਏ ਦਾ ਮਹਿਲ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਖੰਬਿਆ ਤੇ ਖੜਾ ਹੈ । 1) ਆਤਮਵਾਦ 2) ਲੋਕਵਾਦ 3) ਕਰਮਵਾਦ 4) ਕ੍ਰਿਆਵਾਦ । ਜੇਨ ਆਗਮਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਹੀ ਆਸਤਿਕਾਏ ਧਰਮ ਹੈ । 6 ਦਰਵਾਂ (ਧਰਮ, ਅਧਰਮ, ਪੁਦਹਾਲ, ਅਕਾਸ਼ ਕਾਲ ਅਤੇ ਜੀਵ) ਦਾ ਗਿਆਨ ਵੀ ਇਸ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।

ਪਰ ਸਾਡੇ ਇਥੇ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ ਅਰਿਹੰਤ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ । ਤੀਰਥੰਕਰ ਅਰਿਹੰਤ ਧਰਮ ਰੂਪੀ ਤੀਰਥ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ 1) ਮੁਨੀ ਧਰਮ 2) ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਰਮ ।

ਮੁਨੀ ਧਰਮ

ਇਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਕਰ ਆਏ ਹਾਂ। ਜੋ ਪੰਜ ਮਹਾਂਵਰਤ, ਪੰਜ ਸਮਿਤਿ, ਤਿੰਨ ਗੁਪਤੀ ਦਾ ਤਿੰਨ ਕਰਨ, ਤਿੰਨ ਯੋਗ ਨਾਲ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਘਰ ਵਾਰ ਛੱਡ ਚੁਕੇ ਹਨ ਭਿਖਿਆ ਦੇ ਅਧਾਰਿਤ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਹਨ। ਖਿਆ ਆਦਿ 10 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। 6 ਆਵਸ਼ਕ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਆਤਮਾ ਮੁਨੀ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਰਬ ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਧਰਮ ਹੈ। ਮੁਨੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਹਿੰਸਾ ਤੇ ਤਿਆਗ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

10 ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਧਰਮ

1) ਖਿਆ, 2) ਮੁਕਤੀ ਨਿਰਲੋਭਤਾ 3) ਆਰਜਵ [ਸਰਲਤਾ] 4) ਮਾਰਦਵ [ਮਿਠਾਸ] 5) ਲਾਘਬ [ਯਸ਼ਕੀਰਤੀ, ਸੁੱਖ ਸੁਭਿਧਾ ਦਾ ਤਿਆਗ] 6) ਸੱਚ 7) ਸੰਜਮ 8) ਤੱਪ 9) ਤਿਆਗ 10) ਬ੍ਰਹਮ ਚਰਜ।

ਸਾਧੂ ਗੁਰੂ ਕੁਲ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਇਸ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਟੇ ਵਝੋਂ ਬਹੁਤ ਰਿਧਿਆ ਸਿਧਿਆ ਸਹਿਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਰਮ

ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਰਮ ਦਾ ਜੈਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਵੀ ਧਰਮ ਸੰਘ ਦਾ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹੈ। ਇਸ ਧਰਮ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਸਕਦੇ ਹਾਂ

1) ਆਮ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਰਮ 2) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਰਮ।

ਆਮ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਰਮ ਵਿਚ ਕੁਲ ਪ੍ਰਪੰਰਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖਕੇ ਸਦ ਗੁਣਾ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਆਮ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਰਮ ਹੈ ਇਹ ਗੁਣ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ।

1. ਨਿਆ ਭਰਪੂਰ ਆਚਰਨ : ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਜੂਆ, ਚੋਰੀ, ਰਿਸ਼ਵਤ, ਸ਼ਰਾਬ ਮਾਸ, ਵੇਸ਼ਿਆ, ਪਰ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਧਰਮ, ਨੀਤੀ ਦੇ ਸਦਾ-ਚਾਰ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

2. ਨਿਆ ਉਪਾਰਿਜਤ ਧੰਨ : ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਧਨ ਸ਼ਰੀਰਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜ਼ਰੂਰਤ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਧਨ ਨਿਆਂ ਨਾਲ ਕਮਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਧੋਖਾ, ਝੂਠ ਫਰੇਵ ਨਾਲ ਕਮਾਇਆ ਧੰਨ ਨਿਆ

ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

3. ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਰਮ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਦੂਸਰੇ ਗੋਤਰ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਕਰਾਏ ਉਹ ਕੁਲ ਧਾਰਮਿਕ ਪਖੋਂ ਕੁਲੀਨ ਅਤੇ ਸਹਿ ਧਰਮੀ ਹੋਵੇ । ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਧਰਮ ਪਾਲਨ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਹੈ ।

4. ਉਪਦਰਵਯੁਕਤ ਸਥਾਨ ਦਾ ਤਿਆਗ : ਜਿਥੇ ਬੀਮਾਰੀ, ਹਮਲਾ, ਕਲੇਸ਼, ਰਾਜ ਸੰਕਟ ਦਾ ਡਰ ਹੋਵੇ, ਅਜੇਹੀ ਥਾਂ ਤੇ ਉਪਾਸਕ ਨਾ ਰਹੇ । ਕਿਉਂਕਿ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਨ ਸ਼ਾਂਤ ਸਥਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

5. ਸਹਿਯੋਗੀ ਆਦਮੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਮੁਸੀਬਤ ਸਮੇਂ ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਆ ਸਕੇ ।

6. ਆਮਦਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

7. ਪ੍ਰਸਿਧ ਦੇਸ਼ਾਚਾਰ : ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਭਿਅਤਾ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

8. ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨਾ ਧਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ ।

9. ਅਪਣੀ ਸ਼ਰੀਰਕ ਆਵਸਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਭੋਜਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

10. ਜੂਏ ਦੇ ਅੱਡੇ, ਵੈਸਿਆ ਗ੍ਰਹਿ, ਸ਼ਰਾਬ ਖਾਨੇ, ਮੱਛੀ ਮਾਰਕਿਟ, ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਘਰ ਤੇ ਉਪਾਸਕ ਦਾ ਆਉਣਾ ਜਾਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅਵਾਰਾ ਗਰਦੀ ਕਰਨਾ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।

11. ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਕੰਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ 6 ਕੰਮ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਰਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ।

1. ਵੋਗ : ਟੱਟੀ ਪਿਸ਼ਾਬ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ ਤੇ ਰੋਕਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ।

2. ਵਿਆਯਾਮ : ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸ਼ਕਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਸਰਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

3. ਨੀਂਦ : ਉਮਰ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੌਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

4. ਇਸ਼ਨਾਨ : ਸ਼ਰੀਰਕ ਸਫਾਈ ਲਈ ਇਸਨਾਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

5. ਭੋਜਨ : ਜਦ ਭੁਖ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਭੋਜਨ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

6. ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸੰਭਧ ਵਿਚ ਚਿੰਤਨ ਮਨਮ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

11 ਕਰਤਵ

1. ਨਿਆ ਸੰਪਨਤਾ
2. ਉਚਿੱਤ ਖਰਚ
3. ਉਚਿੱਤ ਭੋਖ
4. ਉਚਿੱਤ ਵਿਆਹ
5. ਉਚਿੱਤ ਘਰ
6. ਵਾਸੀ ਭੋਜਨ ਦਾ ਤਿਆਗ
7. ਸਮੇਂ ਤੇ ਸਾਤਵਿਕ ਭੋਜਨ ਕਰਨਾ
8. ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਪੂਜਾ
9. ਪੌਸ਼ਕ ਭੋਜਨ ਕਰਨਾ
10. ਮੋਹਮਾਨ, ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੇਵਾ
11. ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਸੇਵਾ

8 ਤਿਆਗਣ ਯੋਗ ਦੋਸ਼

1. ਨਿੰਦਾ ਤਿਆਗ
2. ਨਿੰਦਨ ਯੋਗ ਕੰਮ
3. ਇੰਦਰੀਆ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ
4. ਅੰਦਰਲੇ ਦੁਸ਼ਮਨ
5. ਦੁਰਾਗ੍ਰਹਿ
6. ਧਰਮ, ਅਰਥ ਤੇ ਕਾਮ ਦੇ ਰੁਕਾਵਟ ਯੋਗ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨਾ
7. ਲੜਾਈ, ਬੀਮਾਰੀ ਵਾਲੇ ਥਾ ਦਾ ਤਿਆਗ
8. ਭੈੜੇ ਦੇਸ਼, ਗਲੀ ਮੁਹਾਲੇ ਦਾ ਤਿਆਗ

8 ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਯੋਗ ਗੁਣ

1. ਪਾਪ ਦਾ ਡਰ
2. ਸ਼ਰਮ
3. ਸਧਾਰਨ ਵਿਰਤੀ
4. ਲੋਕ ਪ੍ਰਿਯਤਾ
5. ਦੀਰਘ ਦਰਿਸ਼ਟੀ
6. ਅਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਗਿਆਨ
7. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗਤਾ (ਵਿਵੇਕ)
8. ਗੁਣ ਪਖਪਾਤ

8 ਸਾਧਨਾ

1. ਕ੍ਰਿਤਗਤਾ (ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰਖਣਾ)
  2. ਪਰਉਪਕਾਰ
  3. ਦਿਆ
  4. ਸਤਸੰਗ
  5. ਧਰਮ ਸਰਵਨ (ਸੁਨਣਾ)
  6. ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਅੱਠ ਗੁਣ
- ੳ. ਸੁਨਣ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਦਿਛਾ ਉਤਪਤਿ ਸੁਸਰਸਾ ਹੈ ।
- ਅ. ਠੀਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁਨਣਾ ਸੁਵਨ ਹੈ
- ੲ. ਸੁਨਦੇ ਹੋਏ ਸਮਝਦੇ ਜਾਣਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਹੈ
- ਸ. ਸਮਝੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਰਖਣਾ ਧਾਰਨਾ ਹੈ
- ਹ. ਸੁਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰੱਕ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਨਾ ਉਹਾ ਹੈ
- ਕ. ਦੁਖਰੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਅਪੋਹ ਹੈ
- ਖ. ਉਹੋਪੋਹ ਨਾਲ ਤੱਤਵ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕਰਨਾ ਅਰਥ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ
- ਗ. ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਨਿਰਨੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਧਾਤਾ ਦਾ ਨਿਰਣਾ, ਤੱਤਵ ਨਿਰਨਾ ਹੀ ਤੱਤਵ ਗਿਆਨ ਹੈ ।
7. ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ
  8. ਸ਼ਿਸ਼ਚਾਰੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ : ਅਚਾਰਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸੰਸਕਾਰ ਜਾਗਰਿਤ ਰਹਿਣ ।

ਸਵਰੂਪ—ਲੱਛਣ ਅਤੇ ਅਤਿਚਾਰ

ਸਮਿੱਕਤਵ :

ਸੱਤ ਕ੍ਰਵਯਸਨਾ ਦੇ ਤਿਆਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਰਤਾਂ ਨੂੰ ਟਿਕਾਉਣ ਲਈ ਸਮਿੱਕਤਵ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਸਮਿੱਕਤਵ ਲਈ ਦੇਣ, ਗੁਰੂ ਤੇ ਧਰਮ ਆਦਿ 9 ਤੱਤਵਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਗਿਆਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। (ਵੇਖੋ 9 ਤੱਤਵ)

ਜਦ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਮਿੱਕਤਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ 7 ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਸਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

1.-7. ਅਨੰਤ ਨੂੰ ਬੰਧੀ (ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਵਾਲਾ) ਕਰੋਧ, ਮਾਨ, ਮਾਈਆ, ਲੋਭ,

8, ਸਮਿੱਕਤਵ ਮੋਹਨੀਆ 9. ਮਿਥਿਆਤਵ ਮੋਹਨੀਆ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਰ ਮੋਹਨੀਆਂ।

ਗ੍ਰਹਿਸਥ, ਸ਼੍ਰਾਵਕ ਦੇ ਵਰਤ ਸਾਧੂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। (ਵੇਖੋ ਕਰਮ)

ਸੁਧ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਰਮ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਗ੍ਰਹਿਸਥ 6 ਆਗਾਰ (ਛੋਟਾਂ) ਰਖਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਉਸ ਵਰਤ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਭਿਯੋਗ ਆਖਦੇ ਹਨ।

1) ਰਾਜਾਵਿਯੋਗ 2) ਗਣਾਵਿਯੋਗ 3) ਬਲਾਵਿਯੋਗ 4) ਦੇਵਾਵਿਯੋਗ 5)

ਗੁਰੂਨਿਗ੍ਰਹਿ 4) ਵਿਰਿਤਕਾਂਤਰੀ।

ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਰਮ ਦੇ ਪੰਜ ਅਣੂ ਵਰਤ

ਸਾਧੂ ਦੇ ਅਹਿੰਸਾ ਆਦਿ ਪੰਜ ਮਹਾਵਰਤ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਧੂ ਤਿੰਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਯੋਗ ਨਾਲ ਧਰਮ ਦਾ ਆਚਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਸਮਿੱਕਤਵ [ਸਮਿੱਕਤ-ਦਰਸ਼ਨ] ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜ ਅਣੂਵਰਤ ਪਾਲਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਰੂਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

1) ਸਥੁਲ ਪ੍ਰਾਣਾਤਿਪਾਤ ਵਿਰਮਨ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੀਵ ਹਨ—ਸੂਖਮ ਤੇ ਸਥੁਲ [ਮੋਟੇ] ਪ੍ਰਿਥਵੀ. ਪਾਣੀ, ਤੇਜ, ਅਗਨੀ, ਹਵਾ ਅਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਦੇ ਜੀਵ ਸਥਾਵਰ ਹਨ। ਇਹ ਸੂਖਮ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਜੀਵ ਇਕ ਇੰਦਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵ ਮੋਟੇ ਜੀਵ ਹਨ ਇਹ ਤਰੱਸ (ਹਿਲਨ ਚਲਨ ਵਾਲੇ) ਜੀਵ ਹਨ। ਨਿਰ ਅਪਰਾਧੀ ਤਰੱਸ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੰਕਲਪ ਪੂਰਵਕ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਇਸ ਵਰਤ ਵਿਚ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ।

ਖੇਤੀ, ਵਿਉਪਾਰ ਜਾਂ ਘਰੇਲੂ ਧੰਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਹਿੰਸਾ ਉਪਾਸਕ ਨੂੰ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਆਰਭੰਜ ਹਿੰਸਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਹੇਠ ਸਿਪਾਹੀ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇਹ ਵਰਤ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਨਾਲ ਇਹ ਵਰਤ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਸਾਨੂੰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਵਿਵੇਕ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ